

CLÀSSICS CATALANS

JOAN FUSTER

L'edició de l'obra completa de Joan Fuster,
dirigida per Antoni Furió i Josep Palàcios,
es fa en coedició amb la Universitat de València
i la Institució Alfons el Magnànim.

edicions

62

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA

institució
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació

OBRA COMPLETA DE
JOAN FUSTER

Volum cinquè

LLENGUA I LITERATURA, II

EDICIÓ, PRELIMINARS I APÈNDIX
D'ANTONI FURIÓ I DE JOSEP PALÀCIOS

EDICIONS 62

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM

Primera edició: juliol del 2022.

© Hereu de Joan Fuster, 2022.

© per la introducció i les notes:

Antoni Furió Diego i Josep Palàcios Martínez, 2022.

© pels textos reproduïts com a materials complementaris:
els respectius autors o els seus hereus, 2022.

© d'aquesta edició:

Edicions 62, s. a.,

Diagonal, 662 – 08034 Barcelona.

info@edicions62.cat

www.edicions62.cat

Publicacions de la Universitat de València

Arts Gràfiques, 13 – 46010 València.

publicacions@uv.es

www.puv.uv.es

Institució Alfons el Magnànim

Carrer Corona, 36 – 46003 València.

www.alfonselmagnanim.net

contacte@alfonselmagnanim.com

Disseny de la coberta i de la sobrecoberta: Albert i Jordi Romero.

Maquetació: Addenda – Pau Claris, 92 – 08010 Barcelona.

Imprès a Egedsa

DIPÒSIT LEGAL: B. 10.569-2022

ISBN EDS. 62 (d'aquest volum): 978-84-297-8036-9

ISBN IAM (d'aquest volum): 978-84-7822-945-1

ISBN UV (d'aquest volum): 978-84-1118-020-7

ISBN (de l'obra completa): 978-84-197-5155-0

ISBN EDS. 62 (obra completa, IV i V, Llengua i Literatura): 978-84-297-8050-5

ISBN IAM (obra completa, IV i V, Llengua i Literatura): 978-84-7822-943-7

ISBN UV (obra completa, IV i V, Llengua i Literatura): 978-84-1118-018-4

Sense l'autorització escrita dels titulars del copyright
són rigorosament prohibides, sota les sancions establertes a la llei,
la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment,
incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució
d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

INTRODUCCIÓ

¿INSISTÈNCIES?

Un país sense literatura—la literatura: les carasses de la llengua reflectides en el mirall del paper—no és un... ¿Un país sense llengua, sense llengua pròpia—que l'estarrufat lector, si ha arribat fins ací després d'haver saltat per damunt del volum, ens faci la gràcia de comprendre ofertament els efectius dramatitzants teatrals—és...? ¿És un país? La resposta, dividida en matisos—regió, província, colònia, estafeta de correus...—, flota, de moment, en l'aire, dins els núvols de la consciència. Si la xeix, per la «raó» que sigui, i si en aquest fangar resulta admissible el terme «raó», va perdent, abandonant, soterrant... la seva llengua—o, per expressar-ho gràficament, en aquesta època fotogràfica que multiplica les pantalles per a requadrar la Imatge objectivada—va oblidant o negligint la lletra de les seves cançons, ¿en què es convertirà? ¿En no res? ¿Emmudirà per a sempre, engolida per les canonades del clavegueram, per on no s'escorre l'aigua que calma la set sinó la femta més enaltidament perfumada? Una manera ràpida i expeditiva d'emmudir-la, com si els seus parlants per parlar com parlaven fossin analfabets, és fer un trasllat a una altra llengua, a una altra «entitat», a una altra cultura. Aquesta altra llengua, acreditada per la glòria temporal, aquesta altra Cultura, en majúscula, serien, des d'aquell instant, les «seves», les redemptores del seu pobletanisme. Ell, l'abandonat, ja no serà «Ell»—¿qui podria dir-li Qui és ell?—, sinó «Un Altre», el president del seguici de l'enterrament. Que començarà a caminar amb el cap baix, o agafant-se'l de les orelles perquè no li caigui, pel Paleolític dins l'ambient policial que li deixen respirar els qui li han lliurat la nova llengua i, enganxat, el paladar. «Deixar», ací, oculta el sentit d'«imposar», ¿cal dir-ho? I el que s'imposa, també és obvi, són els impos-

tos materials i sentimentals. Els tractes/intercanvis històrics abunden en «solucions» d'aquesta naturalesa, i millor encara quan els «beneficiats»—¡pobres pobres!—se senten honorats amb la maniobra i ni tan sols arriben a saber-se humiliats. I això no significa, ni molt menys, que els vostres servidors creguin que l'orgull «compartit» sigui una mena d'insígnia formal, redemptora... De vegades, només de vegades, ara sí, ara no, ara no-no-no..., en aquests tràngols, trauen el cap les excepcions conscients del desastre col·lectiu a què han estat llançats, els menfotistes i els jocfloralescos. ¿El XVI? ¿El XVII? ¿El XVIII?... , quan el traç autòcton s'esborrava progressivament de la memòria essencial. ¿Tragèdia? ¿Sainet? Algunes veus noves, nascudes de les arrels enfonsades en el tarquim de la Història, que es deixen sentir en aquestes pàgines mudes, airegen la vella Paraula. L'Escriptura antiga que ha anat traient els ulls de tard en tard, rellegida; la Literatura, rebrotada, connectada amb els vells temps i la «nova» Parla que comença a airejar-se; reprenen la Història—les il·lusions que remolca la Història—d'un... ¿d'un Poble que es prossegueix a si mateix en el terme de Poble? Les paraules..., parau..., pa..., que s'ofeguen en la boca dels actors criden ara una possibilitat renascuda, amb els que les diuen, amb els que les escriuen. Aquests volums han anat relligant-se sobre aquest Espai, amb els Mots que obriren les portes del volum primer i que de moment s'ajunten només sobre el cinquè, fins al... I si veieu que són dos llapis els que signen aquests papers, un pèl fantasmagòricament, no cal que us pregunteu quin dels dos és l'alternativa de l'altre, sinó que els belluga un jo alternatiu. Que, de més a més, no demana una solidaritat que fóra displicentment inútil. Només que llança cap al lector, amb algun joc d'estils relaxant, un vessament d'idees que exigeixen la resposta, no el mutisme o l'arronsament d'espàtles.

En el segon volum de *Llengua i Literatura*, el cinquè de l'Obra Completa de Joan Fuster, l'historiador i el crític literari es confonen. No es tracta ja d'estudiar un passat més o menys remot, sinó de parlar serenament dels propis contemporanis. També és un volum més curt, just la meitat que el primer. No perquè els clàssics medievals i renaixentistes ni l'erudició li interessessin més, sinó perquè la crítica literària, a la qual dedicà molts papers, aparegué sobretot en diaris i revistes, la immensa majoria en castellà, sense que hagin estat traduïts fins al moment i, per aquesta raó, absents en aquesta edició de l'obra completa. Fuster es va fer escriptor, per dir-ho així, escrivint sobre literatura. Llegint i escrivint. Primer, en els annexos culturals dels periòdics locals, i notablement en *Valencia* i en *Jornada de las Artes y las Letras*, els suplementes literaris dels

diaris *Levante* i *Jornada*, respectivament, i, després, en la revista *Destino*, publicada a Barcelona, que n'eixamplava considerablement l'audiència. De fet, *Jornada de las Artes y las Letras*, la feia gairebé tota ell sol, fins el punt d'haver de recórrer a pseudònims (F. Ortells, per exemple, dels seus dos cognoms: Fuster Ortells), per dissimular que la majoria de les col·laboracions estaven escrites pel mateix autor. En aquests dos suplementes literaris i en les pàgines de *Destino*, on Fuster escrivia la crònica dels llibres catalans del mes i també una «postal de València», sobre les activitats culturals al País Valencià, l'escriptor va publicar centenars d'articles, ressenyes i notes de lectura que ni han estat recollits després en cap llibre. Per a poder-les llegir, el lector interessat no té més remei, ara per ara, que anar a una hemeroteca. Potser si arriba a bon port el projecte de reprendre l'edició de l'Obra Completa amb els textos publicats originalment en castellà i degudament traduïts, com ha estat el cas de molts dels llibres que Fuster va publicar en vida i sota la seva supervisió, arribarem a disposar algun dia de l'obra veritablement completa de l'escriptor de Sueca. En qualsevol cas, els textos als diaris de València i, sobretot, a la revista *Destino*, li valgueren un gran crèdit com a crític literari—un crític acerb, però informat i respectat—, que va projectar la seva figura en el món de la cultura catalana i en va fer un personatge insubstituïble en els jurats dels premis literaris de finals dels anys cinquanta i dels seixanta.

Els textos que componen aquest cinquè volum de l'Obra Completa, segon dels dedicats a Llengua i Literatura, foren escrits directament en català i abracen el període entre la Renaixença—just el punt on acabava el primer volum, que reuneix els estudis sobre l'Edat Mitjana, el Renaixement i la Decadència—i la generació coetània del mateix Fuster. La major part del volum es fonamenta, com no podia ser d'una altra manera, en la colossal *Literatura catalana contemporània*, una mena de manual universitari sobre la matèria—tot i que no deixaria de ser criticat per alguns universitaris, pel subjectivisme de les seves apreciacions—, però escrit amb el to personal característic de l'escriptor, que també es pot llegir, justament per això mateix, com una mena de cànon de la literatura i la cultura catalanes. La idea de «cànon», d'un mínim nivell d'exigència i rigor en la producció literària, està molt present en les antologies literàries de Fuster, tant aquesta, de la literatura catalana en el seu conjunt, com la dedicada a la poesia valenciana, també en aquest mateix volum, que tants reprotxes—per part dels no inclosos—i disgusts li comportà. Junt a aquests dos «cànon», el de la literatura catalana contemporània i el de la poesia valenciana, aquest segon volum de *Llengua i Literatura*

conté també un recull de contes valencians, unes consideracions sobre el teatre valencià i una aproximació a la literatura catalana de la postguerra. Però, sobretot, inclou quatre textos capitals sobre quatre grans escriptors—els poetes Joan Salvat-Papasseit, Salvador Espriu i Vicent Andrés Estellés i l'assagista Josep Pla—, escrits, a instància dels mateixos autors o de l'editor, amb motiu de la publicació de les respectives obres completes. Finalment, el volum es tanca amb una mena d'història de l'edició catalana, publicada sota el títol de *L'aventura del llibre català*, que testimonia l'interès de Joan Fuster per tot el que es relaciona amb el món del llibre: no sols els autors, els escriptors, sinó també els editors i, molt especialment, els lectors.

De Joan Fuster es podrien dir moltes coses i, sens dubte, la primera i la més definitòria és que era un escriptor, un assagista, que és la condició que impregna i dóna sentit a tota la seva obra. Però en el conjunt Fuster hi ha molts altres vessants, un dels quals, ben important, és el de crític literari i historiador de la llengua i la literatura. En aquests dos volums que el lector té ja a les mans, hem recollit una part grossa i significativa de la seva obra en aquest camp. Però, com ja s'ha dit abans, encara queda molt per recollir i posar a l'abast del lector. Queda una part no menys ingent i representativa de la seva obra com a crític i com a erudit i divulgador, que ara per ara, en la seva publicació original en castellà en diaris i setmanaris, només es pot consultar a les hemeroteques. Esperem que, en el futur, aquests escrits, una vegada traduïts i recollits, puguin incorporar-se també a l'Obra Completa de l'escriptor, de la qual formen part a just i ple títol.

SUMARI

Introducció, 7

Literatura catalana contemporània, 13. Temes valencians, 425. Contra el Noucentisme, 493. La poesia de Vicent Andrés Estellés, 651. La literatura catalana de la postguerra, 665. L'aventura del llibre català, 675.

APÈNDIX

NOTES EXPLICATIVES I MATERIALS COMPLEMENTARIS, 721.
per Antoni Furió i Josep Palàcios

LITERATURA CATALANA
CONTEMPORÀNIA

PRÒLEG A LA PRIMERA EDICIÓ

Realment, jo no hauria escrit mai aquest llibre, si no hagués estat per una amistosa pressió moral, que al capdavall he d'agrair. Els primers papers que vaig redactar amb el tema encara no han pogut publicar-se, i, vells de cinc o sis anys, necessiten ja una revisió a fons. Ací n'aprofito una part, en versió diferent, retallada i ampliada alhora, i amb la voluntat de «posar al dia» informacions i judicis. Ben mirat, una «història contemporània»—de la literatura o del que sigui—comporta sempre un risc múltiple, conegut: allò que se'n diu «la falta de perspectiva». Els fets a ressenyar-hi ni tan sols han acabat d'«esdevenir»: continuen sent actualitat versàtil, de vegades previsible de cara a una definició última, però oberts al canvi i a la contradicció. Calculo que gairebé dues terceres parts dels autors que abraça aquesta exposició són vivents i treballen: una obra en marxa no és «història», en el sentit ritual de la paraula. Fins i tot els mateixos difunts plantegen problemes, en aquest aspecte. Són massa pròxims perquè ells i la seva significació admetin puntualitzacions clares i estables. D'altra banda, hi ha l'aclaparadora abundància de notícies a tenir en compte: difícils de jerarquitzar i d'ordenar, controvertibles a cada moment, paranyes de desorientació o de confusió... No: mai no m'hi hauria embolicat per pròpia iniciativa.

Però m'hi he embolicat, i me'n responsabilitzo, naturalment. Només vull justificar-me, ara, amb unes precaucions elementals: precisar els límits i la intenció a què respon el text, a fi que el lector, crític o no, pugui acceptar-lo amb la prudència congruent. Per exemple: això no és un «manual escolar». Hi manca l'esquematisme expositiu, i hi sobren opinions notòriament subjectives. He procurat embotir-hi, és clar, tantes dades concretes com he sabut, perquè calia fer-ho i perquè així el volum guanyarà en utilitat. Però ja m'imagino que se'm deu haver escapat més

d'un error en els detalls: un nom de poble natiu, un any de mort o d'edició, un títol de poema o de novella no literal del tot. Em consolo pensant que són coses que passen en les millors famílies, i qui estigui net de pecat, que llenci la primera pedra. Errors, i, sens dubte, obllits. Un llibre com aquest, involuntàriament, tendeix a convertir-se en un «repertori»: tothom hauria de ser-hi. M'antifico a reconèixer qualsevol descuit que se'm pugui retreure, amb un *mea culpa* apropiat. El material que havia d'afrontar era vast i complex, no tamisat encara per gaires visions de conjunt i ni tan sols per una bibliografia circumspecta. La feina de posar-hi una mica d'ordre i de rigor documental resultava bastant penosa.

Ni «manual escolar» ni «repertori», doncs. Tampoc no tinc la petulància d'oferir una «història crítica». El substantiu «crítica», i els seus derivats, m'han fet, sempre, una certa angúnia. Sobretot, en les accepcions professionals o professorals que solen transportar. Jo, no em considero un «crític», ni ganes. Les notes que ací he acumulat són, bàsicament, apunts d'un consumidor: procedeixen d'una llarga decantació de paper llegit, i llegit segons uns estímuls i uns condicionaments particulars, meus. En bona part, són lectura directa; la resta és lectura de lectures, com ha de ser inevitable en aquests casos. ¿Qui podria dir allò de «*Et j'ai lu tous les livres*», sinó un poeta, disparat en la hipèrbole més gloriosa i més imbècil?... Sóc molt sensible al ridícul, i m'esforço a eludir-lo. Per això—per eximir-me'n d'alguna manera—m'interessa fer constar la misericordiable entitat d'aquest escrit: el seu origen en una humil experiència subalterna, d'observador curiós i de participant apassionat. «Metodològicament», això és una aberració, ja ho sé. I tant se me'n dona.

Començo amb Maragall. És una frontera nítida, Maragall. O el Modernisme. La ratlla de partició inicial no em serà discutida. ¿La final? Posat a consignar-hi expectatives vàlides, i ben vàlides, podria haver arribat a incloure-hi Baltasar Porcel i Janer Manila, Terenci Moix i Montserrat Roig, J. L. Marfany i J. M. Benet i Jornet, i... Ells són estrictament contemporanis dels altres, Foix o Pedroló, Oliver o Brossa, Rodoreda i Triadú. En alguna mesura, si més no. Però calia tallar per un punt o altre. La cronologia en pateix, i ho lamento. La data de naixença d'un escriptor no ho és tot: en realitat, un escriptor «naix» quan publica el primer llibre, o el primer poema o el primer conte que li acull una revisteta benèvola... La cosa no era fàcil de resoldre. No ho era per a mi, almenys. He optat per tancar l'exposició amb la gent de la meua lleva. Posem-hi els nascuts fins al 1924 o al 1925. En queden fora obres tan notables com la de Ramon Folch i Camarasa, la de Ricard Salvat, la de Josep M. Llompart,

la de Blai Bonet, i més i més, a part les «criatures» ja esmentades. Era una forma de decidir. No n'estic satisfet, però m'hi resigno. L'alternativa hauria estat superior a les meves forces: qualsevol alternativa. Confio, tanmateix, que aquesta aportació meva, per incoherent que sembli, podrà contribuir a facilitar, demà, estudis més barbuts i primmirats...

* * *

Una petita llista de gratituds ha d'encapçalar aquestes pàgines. En primer lloc, he de posar-hi el nom de Josep M. Boix-Selva. La confiança de Boix-Selva va induir-me a emprendre l'elaboració d'un text d'aquestes característiques. Hi afegiré, de seguida, la menció de Ramon Pla, que ha dedicat moltes hores a vigilar el text, a esmenar-lo, a donar-li una presentació digna. I també vull expressar el meu reconeixement a Teresa Lloret, a Josep Palàncios i a Alfons Tarrida, que m'hi han ajudat en la pressa de l'edició.

J. F.

Sueca, setembre de 1976

PRÒLEG A LA SEGONA EDICIÓ

Potser tinc dret a creure que, si ara hem de reeditar aquest llibre, és perquè ha satisfet unes certes necessitats pràctiques i continua en condicions de satisfer-les. En el fons, quan vaig escriure'l, jo no aspirava sinó a això: obra d'encàrrec, havia de complir la funció bàsicament prevista, i si res s'hi afegia, poc o molt, ja era pura propina. Les característiques del text, imposades i acceptades, queden bastant ben definides, em sembla, en el pròleg del 1971, que el lector trobarà en girar el full. M'ha sorprès una mica que alguns crítics hagin volgut buscar-hi el que ningú no prometia. Són coses que passen, tanmateix. No tots els crítics saben llegir, ai! El projecte d'establir una mena de «panorama» de la literatura catalana contemporània era, en si, difícil i ingràt: sense precedents estipulats, i amb aspectes gens treballats per l'erudició especialitzada, la feina es veia abocada, per anticipat, a encallar-se entre perplexitats d'interpretació o merament expositives, incòmodes. De fet, no deixa de ser significatiu que siguin tan escasses les aportacions, fins i tot parcials, en aquest sentit. Em vaig veure obligat a tirar al dret: en part, cenyint-me a la petita tradició del tema, que no era precisament de la meua incumbència «revolucionar», i en part, valent-me d'unes «opinions» subjectives, amb el risc corresponent. Pel que fa a la qüestió del «mètode» i a algunes altres indecoroses manifestacions de penúria intel·lectual, que directament o indirectament van excitar-se entorn del paper, no repetiré ací els comentaris que—no tan càustics com em venien a la gana, en definitiva—vaig apuntar en les pàgines preliminars de la versió en castellà publicada l'any passat. Hi havia, però, una sèrie d'«errors de detall», que calia esmenar, i que esmeno: agraeixo a Maurici Serrahima i a Vicenç Riera Llorca, i a més amics, la bondat d'haver-me'ls denunciats i de proporcionar-me la solució adequada. Les «objeccions» restants se m'escapen. Un senyor em

retreia el pecat de no haver tingut en compte tal o tal altra monografia que era inèdita en el moment de la meva escriptura i en el mateix moment de l'edició: què hi farem! I els reptotxes de l'«especialista»—J. L. Marfany podria no ser l'únic—m'han deixat perplex: ¿volien que jo, en una síntesi expeditiva, resolgués problemes que les tesis doctorals anunciades, encara clandestines, d'estricta mecanografia, no han resolt? Era demanar massa. Una altra i ben distinta invitació seria la polèmica respecte a punts que, no sempre voluntàriament, he suscitat. Per exemple: ¿hi he donat una deformada preferència a la «poesia» a costes de la «novel·la»? La idea de «preferència» no entrava en els meus càlculs, però un mínim d'honoradesa estimativa, i els fets evidents, em duïen, de manera automàtica, a establir una jerarquia d'atencions, sense la qual el llibre hauria estat una mena de calaix de sastre, incoherent i desorientador. Déu em guard de creure que ho he encertat de cap a cap, ni de bon tros. L'esquema, i els judicis previs que l'aguanten, són discutibles, i res no m'agradaria tant com que fossin discutits a fons: això fóra un servei més de l'obra. De tota manera, tampoc no veig que la «novel·la» hi hagi sofert cap postergació. Ningú no sabrà negar que, al costat dels grans poetes del període—de Maragall a Ferrater—, la nostra narrativa no podia exhibir noms equivalents, en quantitat i en qualitat, fins fa quatre dies, com aquell qui diu. Avui, sí, hi ha una «novel·la catalana» homologada—si se'm tolera el mot de moda—amb la de qualsevol literatura europea. O homologable. Quan una ànima cànida se'm queixava d'haver-hi dedicat més «espai» a Manuel de Pedrolo que a la Víctor Català, el meu desconcert fou total: la senyora Albert, comparada amb Pedrolo, esdevé una tènue referència historiogràfica, tan important com es vulgui en la seva circumstància, però ja no tant des d'una perspectiva actual. Perquè el temps és cruel. «Triar és opinar», deia Riba: «opinar és comparar», seria el complement de la frase. Si de la «literatura» passem a la «lectura»—fenòmens socials, o sociològics, distints—, el plantejament serà tot un altre, i aleshores comparar Carles Riba amb Josep M. Folch i Torres ens conduiria a estranyes conclusions. Sigui com sigui, posat a penedir-me d'una relliscada escandalosa, no afectaria la proporció d'«espai» atribuït a la poesia o a la novel·la, sinó un episodi interior de la poesia: he concedit més interès a López-Picó que no a Joan Brossa o a Gabriel Ferrater. La rutina oficial—incloent-hi les famoses «antologies» de la postguerra—m'hi condicionava. *Mea culpa*, i no solament meva: en el cas de Brossa, concretament, reclamo el mèrit d'haver-me cronològicament descarat de cara als curiosos silencis dels «antòlegs» oficials, d'un cantó

i de l'altre. I també en el cas d'Agustí Bartra. Molt abans de confeccionar aquest volum, ja havia insinuat, en ocasions periodístiques, l'aberració o el sectarisme d'aquestes postergacions. Descartades aquestes anècdotes, sostinc la validesa provisional de l'obra. «Provisional», és clar. Com totes les temptatives de «fer història», la meua ve sotmesa a «revisions», «superacions» i «rectificacions». Ara mateix, i jo mateix, n'hi faria moltes. Espero que n'hi facin més, pel seu compte, els usuaris del llibre. Perquè un llibre, si no és millorat per un altre llibre, corre el perill de convertir-se en fantasma.

J. F.

Sueca, 14 de febrer de 1972

I. LA FI DE SEGLE (1890-1910)

1. LITERATURA I SOCIETAT

Allò que habitualment anomenem «Renaixença» volgué esdevenir, a la llarga, una temptativa explícita de restaurar la «literatura catalana» en la seva condició originària de fet cultural autònom: a part i complet. Els pocs anys que corren entre l'*Oda* d'Aribau i el *Gaiter* de Rubió i Ors poden representar, en aquest punt, un signe de maduració veloç. Bonaventura Carles Aribau només aspirava a «escriure en català» i prou—uns versos episòdics, d'altra banda—, mentre que Joaquim Rubió i Ors ja va atrevir-se a postular un principi d'«independència literària», que apuntava, sobretot, a l'exclusivitat de l'ús del català, almenys, en els tràmits bàsics i suficients. Del 1833 al 1841, el salt havia estat considerable. No cal dir que es tractava, encara, d'illusió esporàdiques. Tanmateix, l'ambició hi venia enunciada, i els esforços posteriors s'adreçaren a aconseguir-la. Van interferir-s'hi dubtes i vacil·lacions, com és lògic; però la trajectòria acabà definint-se amb la màxima energia. De primer, fou a través de la massa mediocre dels poetes de Jocs Florals; després, amb l'aval d'alguns noms insignes, com Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà i—ai!—Narcís Oller. Hi havia la voluntat de tenir una literatura «pròpia».

El propòsit, en realitat, descansava damunt una premissa extraliterària: la situació social de l'idioma. Tant com «reconstruir» una literatura, es feia imprescindible de «reconstruir», alhora, la llengua en què havia d'expressar-se. I el català, quan s'articulava el moviment «renaixentista», no solament sofria una marginació més o menys rigorosa a nivell institucional—administratiu, escolar, eclesiàstic, etc.—, sinó que també arrossegava una rutina de gairebé tres segles de mera supervivència anèmica en el terreny de la cultura. Això últim era, potser, el factor més insidiós.

Tot i que no hi havia hagut una interrupció radical en el conreu literari, la tradició tampoc no hi servia de gran cosa. Calia començar de nou. O ho semblava. En la pràctica, va ser com començar de nou. La lluita per l'idioma, en conseqüència, es convertia en ingredient, i no secundari, del treball dels escriptors. Història o crítica, qualsevol anàlisi de la «literatura catalana contemporània» que es vulgui emprendre, haurà de tenir present aquesta singularitat. De més a més, el problema de la llengua comportava, fatalment, la subjecció de la literatura als atzars de la política, de vegades fins a un extrem dramàtic.

Ben mirat, tot això no podia ser d'una altra manera. Hi havia unes determinacions objectives que ho imposaven. Poc o molt, als Països Catalans, a mesura que avançava el segle XIX, la llengua autòctona es feia «problema», i concretament «problema polític». Aquesta politització no venia provocada pels literats, ni tan sols pel reivindicacionisme regionalista, per bé que tothom s'hi abanderés, al capdavall. El plantejament tenia unes arrels més profundes. Per una sèrie complexa de raons, que no detallaré ací, el català no havia cedit enfront de la doble pressió oficial del castellà i del francès, idiomes d'Estat que haurien d'haver-lo absorbit, i en aquest context, la seva mateixa subsistència li donava una vidriosa entitat conflictiva. La qüestió no tenia idèntiques formulacions a tota l'àrea lingüística, també per motius històrics específics de cada zona. La diferència en l'evolució local i en la modalitat de les estructures socio-econòmiques ho decidia. Fou al Principat que el procés va adquirir un perfil més net i un impuls més resolut. En bona part, «literatura catalana» i «catalanisme» han estat inseparables.

La lògica de la pretensió resulta evident. Per constituir una «literatura catalana» mitjanament normal, no bastava que els escriptors catalans deixessin el castellà o el francès i adoptessin el català en la seva labor regular. Això només podia ser un primer pas. Perquè, fins i tot en el supòsit d'haver-hi hagut una unanimitat compacta, la «literatura» correlativa hauria continuat subjecta a un *status* precari si la llengua no hagués recuperat, simultàniament, en la consciència i en el costum de la gent, les posicions que li corresponien. Les costures i les Universitats, les oficines i la premsa, la tribuna i els llibres de comerç, la cortesia i els sermons solemnes, pertanyien al castellà o al francès: els suports elementals d'una possibilitat de «lectura» literària, la predisposició instrumentalitzada, els esquemes previs, li eren negats, al català. No hi havia més remei, doncs, que conquerir-los. Sense ells, la llengua decauria: acceleraria el seu decaïment. I en una llengua condemnada a l'extinció, qualsevol projecte

ÍNDEX GENERAL

INTRODUCCIÓ, 7.

SUMARI, 11.

LITERATURA CATALANA CONTEMPORÀNIA, 13.

PRÒLEG A LA PRIMERA EDICIÓ, 15.

PRÒLEG A LA SEGONA EDICIÓ, 18.

I. LA FI DE SEGLE (1890-1910), 21.

1. Literatura i societat, 21. • 2. La lluita per l'idioma, 27. • *A la conquesta d'un públic lector*, 27. • *Sobre la premsa*, 28. • *El llibre, l'ensenyament i més posicions*, 29. • 3. Una literatura moderna, una cultura autònoma, 32. • *Un període amb caràcter propi*, 32. • *Barcelona, modernista*, 33. • *Al marge de Barcelona*, 33. • *Una voluntat comuna: liquidació de la Renaixença*, 34. • *Superació de la literatura regional*, 34. • *Un nou horitzó cultural: Europa*, 35. • 4. Pompeu Fabra i la llengua literària, 38. • *Un clima favorable per a les «normes»*, 38. • *L'obra de Pompeu Fabra*, 39. • *L'actitud de mossèn Alcover*, 41. • *Escriptors amb consciència lingüística*, 41. • 5. El Modernisme, 42. • *Una reacció espiritualista*, 42. • *Naturalisme i Modernisme*, 43. • *Devocions, ritus i agitació espiritual*, 44. • *De les arts*, 46. • *Origen social dels escriptors*, 47. • *La jubilació del Modernisme*, 48. • 6. Joan Maragall, 50. • *L'home i l'escriptor*, 50. • *De l'exaltació de la vida*, 52. • *Teoria i pràctica de la «paraula viva»*, 53. • *Els temes*, 56. • *Poesia civil*, 60. • *El «Cant espiritual»*, 61. • 7. Els poetes menors del Modernisme, 63. • *Maragallians*, 63. • *Més poetes modernistes*, 64. • 8. L'Escola Mallorquina, 65. • 9. Miquel Costa

i Llobera, 69. • *Romàntic, encara*, 70. • *Amb Horaci*, 71. • *La dignitat de la llengua*, 73. • 10. Joan Alcover, 74. • *Lia i Raquel*, 75. • *Concepte de l'art*, 75. • *La pràctica de la poesia*, 78. • 11. Complement insular, 81. • 12. La prosa i els seus problemes, 84. • *La narrativa*, 86. • 13. Els narradors, 88. • *La novel·la rural*, 88. • *Raimon Casellas*, 90. • *Víctor Català*, 91. • *Josep Pous i Pagès*, 92. • *Prudenci Bertrana*, 93. • *Ruralistes menors*, 94. • *La novel·la urbana*, 95. • *Pere Corominas*, 96. • *Narradors d'idees*, 97. • 14. Joaquim Ruyra, 98. • *Larealitat depurada*, 98. • *Ruralisme blanc*, 100. • *Inspiració i elaboració*, 101. • *L'estil*, 103. • 15. Santiago Rusiñol, 105. • *Escriptor de més a més*, 106. • *Rusiñol, modernista*, 107. • *L'humor amarg*, 108. • «*L'auca del senyor Esteve*», 109. • 16. La renovació modernista del teatre, 111. • *Adrià Gual*, 112. • *Ignasi Iglésias*, 114. • *Santiago Rusiñol*, 118. • *La seducció del teatre*, 119. • 17. L'assaig i les idees, 121. • *La qüestió del bilingüisme*, 121. • *Els assaigs de teoria literària i els articles ideològics*, 122. • *Prat de la Riba*, 125. • *Cambó*, 127. • *L'ala esquerra del catalanisme*, 128. • *Pere Corominas*, 130. • 18. L'assaig filosòfic, 131. • *Literatura de divagació filosòfica*, 131. • *Francesc Pujols*, 132. • *Neoescolàstics*, 133. • *La filosofia acadèmica*, 134. • *El positivisme*, 135. • *Ramon Turró*, 136. • *Ellulisme*, 138. • *Històries de la filosofia catalana*, 140. • 19. Les publicacions científiques, 141. • *Antoni Rubió i Lluch*, 143. • *D'altres historiadors i erudits*, 145. • 20. Les traduccions, 146.

II. LA PLENITUD DEL NOUCENTS (1911-1931), 149.

1. Institucionalització d'una «nova» cultura, 149. • *Un període constituent*, 149. • *Circumstàncies del Principat*, 151. • *La resta del mapa*, 153. • 2. Delimitació del Noucentisme, 155. • 3. Eugeni d'Ors, 157. • *Imperi i destronament de Xènius*, 157. • *Noucentisme versus Vuitcentisme*, 160. • *Una mena, eficaç, de filòsof*, 162. • *Idees per a una burgesia «a la defensiva»*, 164. • *Coroblari estètic*, 165. • 4. Factors d'estabilització, 166. • *L'academització de l'idioma*, 166. • *La professionalització de l'escriptor*, 168. • *L'expansió de les publicacions*, 169. • 5. La poesia del Noucentisme, 171. • *Imperi de la poesia*, 171. • *L'art de l'artifici*, 172. • *Preferències*, 174. • *L'elegant anglofília*, 176. • *La repulsa de les velles generacions*, 178. • *L'eterna «englantina»*, 180. • 6. Josep Carner, 181. • *Noucentista i mentor de noucentistes*, 182. • *Una llengua poètica*, 183. • *El pes del temps*, 184. • 7. Guerau de Liost, 186. • *Aires medievals, modes barrocs*, 188. • *L'espectacle del món*, 189. • 8. Josep Maria López-Picó, 192. • 9. Epígons del

Noucentisme poètic, 194. • *Jaume Agelet i Garriga*, 195. • 10. Parèntesi per a J. S. Pons, 196. • *Del Rosselló estant*, 196. • 11. La successió del Noucentisme, 198. • *Orsisme sense D'Ors*, 198. • *Els neonoucentistes*, 200. • 12. Carles Riba, 202. • *El prestigi d'una presència*, 202. • *Poesia intel·lectual*, 205. • *Tècnica i temes*, 207. • 13. La plenitud poètica del Noucents, 210. • *Agustí Esclasans*, 210. • *Joaquim Folguera*, 211. • *Ventura Gassol*, 213. • *Clementina Arderiu*, 214. • *Marià Manent*, 215. • *Tomàs Garcés i algunes consideracions sobre la cançó*, 218. • *Més poetes*, 221. • 14. El cas a part de Josep M. de Sagarra, 221. • *L'eficàcia popular de Sagarra*, 223. • *Mirant-se el món des d'una llotja*, 225. • 15. Notícies de l'Avantguarda, 226. • *Sobre la voluntat de ruptura*, 226. • *Barcelona, capital avantguardista*, 229. • *Josep M. Junoy i alguns avantguardistes més*, 229. • 16. Joan Salvat-Papasseit, 232. • *L'avantguardisme de Salvat-Papasseit*, 233. • *Poesia de l'entusiasme*, 234. • *De «La rosa als llavis»*, 235. • *L'estil*, 236. • 17. J. V. Foix, 237. • *Escrit a la ratlla del son*, 237. • *Investigador en poesia*, 239. • *Temes i tons*, 240. • 18. Joan Oliver, 241. • *La sàtira de Pere Quart*, 243. • 19. La qüestió de la narrativa noucentista, 246. • *Inapetència per la novel·la*, 246. • *Un toc d'atenció*, 246. • *Panorama de l'edició*, 248. • 20. Joan Puig i Ferrer, 249. • *Vida i obra*, 249. • «*El pelegrí apassionat*», 251. • 21. Més narradors al marge del Noucentisme, 254. • 22. La línia de l'humor, 257. • 23. Josep Pla, 259. • *Una obra extraordinària*, 259. • *Explicar i fer-se entendre*, 261. • *La vida com a tema*, 262. • *El to i l'estil*, 263. • 24. La narrativa neonoucentista, 265. • *Panorama general*, 265. • *Carles Soldevila*, 266. • *Cèsar August Jordana*, 267. • *Francesc Trabal*, 268. • *Miquel Llor*, 269. • *Ernest Martínez Ferrando*, 270. • *Al marge del Neonoucentisme*, 272. • *Al marge del Principat*, 273. • 25. El cas de Llorenç Villalonga, 274. • *De l'agressió a l'elegia*, 274. • 26. Nota sobre el País Valencià, 278. • 27. Consciència de la literatura, 280. • *Un rigor «higiènic»*, 280. • *Tèorics del Noucentisme*, 282. • *Carles Riba, crític*, 282. • *Epíleg de crítics neonoucentistes*, 284. • 28. L'assaig i els assagistes, 285. • *Sort i dissort de l'article de diari*, 285. • *La ineludible política*, 287. • *Joan Estelrich*, 288. • *Carles Cardó*, 288. • *Antoni Rovira i Virgili*, 289. • *Més aportacions del catalanisme liberal*, 290. • *Presència de l'esquerra*, 291. • *Assajant l'assaig*, 292. • *Al voltant de la filosofia*, 293. • *Crítica d'art*, 293. • 29. Gaziell, 294. • *Una carrera literària*, 294. • *Una obra tardana*, 296. • 30. Prosa diversa, 298. • 31. El teatre, 300. • *Hereus del Modernisme i poca cosa més*, 303. • *Una novetat: la comèdia burgesa*, 305. • *Un brot neoromàntic*, 306. • *Sagarra, dramaturg popular*, 307. •

32. Les traduccions, 310. • *Clàssics i moderns*, 310. • *La figura habitual de l'escriptor-traductor*, 311. • *Traductors i traduccions insignes*, 312. • 33. La ciència i l'erudició, 315. • *Ciència «en català»*, 315. • *Sobre els erudits*, 317. • *Jordi Rubió i algú més*, 317. • *La història política*, 319.

III. UNS ANYS DECISIUS (1931-1961), 322.

1. Història i literatura, 322. • *Abans i després de la guerra*, 322. • *Algunes esclertes*, 328. • *Un panorama erm*, 328. • 2. Notes sobre els corrents literaris de la postguerra, 330. • *Darreres esplendors neonoucentistes*, 330. • *Atencions renovades*, 332. • *El ressò de la tragèdia*, 333. • 3. Qüestió de generacions, 334. • *Una generació gairebé sense poetes*, 334. • *Un rebrot tardà d'Avantguardisme*, 335. • *Bartomeu Rosselló-Pòrcel*, 335. • 4. Una generació «sacrificada», 337. • *Agustí Bartra*, 338. • *Joan Teixidor i Joan Vinyoli*, 340. • *Màrius Torres*, 342. • *Més poetes*, 344. • 5. Salvador Espriu, 345. • *Una «contudent novetat», als anys 30*, 346. • *La mort i els mortals*, 347. • *Meditacions sobre la lluita fratricida*, 349. • *La densitat allucinant de l'estil*, 351. • 6. Notícia de les Illes, del País Valencià i del Rosselló, 352. • *Les Illes*, 353. • *El País Valencià*, 354. • *El Rosselló*, 357. • 7. Continuitat de la poesia, 360. • *Josep Palau i Fabre*, 362. • *Joan Brossa*, 363. • *Més poetes*, 365. • *Gabriel Ferrater*, 366. • 8. Els narradors i els seus temes, 368. • *Els tractes amb la realitat*, 369. • *Una receptivitat «normal»*, 370. • *Espriu, Sarsanedas, Perucho*, 371. • *Un novel·lista nat: Sebastià Juan Arbó*, 373. • *Novel·la burgesa: Serrahima, Benguerel, Tasis*, 374. • *Complement de novel·listes*, 375. • *La guerra, de sobte*, 376. • *Joan Sales*, 376. • *Mercè Rodoreda*, 378. • *Novel·les de la diàspora*, 380. • *Pere Calders*, 381. • *Lluís Ferran de Pol*, 383. • *Avel·lí Artís-Gener*, 384. • *Vicenç Riera Llorca*, 385. • *Postguerra a part*, 386. • *Maria Aurèlia Capmany*, 389. • 9. Manuel de Pedrolo, 391. • *La passió de novel·lar*, 392. • *«I el joc continua...»*, 393. • *Temes i problemes*, 393. • 10. El teatre, 394. • *Un teatre minoritari*, 396. • *El teatre de Salvador Espriu*, 396. • *El teatre de l'absurd*, 397. • *Les altres novetats*, 399. • *El teatre de la «perifèria»*, 401. • 11. Traductors i traduccions, 406. • *Una urgent devoció universalista*, 406. • 12. L'assaig i la crítica, 408. • *Forçats a la meditació*, 408. • *Literatura i una mica d'estètica*, 409. • *El país com a tema*, 414. • *Jaume Vicens i Vives*, 415. • *La llengua i les ciències*, 418. • 13. Filòlegs i erudits, 419. • *La filologia*, 419. • *L'erudició literària*, 420. • *L'erudició històrica*, 422.

TEMES VALENCIANS, 425.

LA POESIA VALENCIANA DE LLORENTE
ALS NOSTRES DIES, 427.

Poesia valenciana, 429. • La Decadència, 432. • Vigílies de la Renaixença, 435. • Romanticisme i Renaixença, 438. • Els Jocs Florals, 441. • Balanç de la Renaixença, 444. • Comença el segle xx, 448. • La generació de 1930, 452. • El paisatgisme sentimental, 455. • La postguerra, 458. • Els poetes d'ara, 460. • Final, 462.

LA NARRATIVA AL PAÍS VALENCIÀ, 464.

CONSIDERACIONS SOBRE LA SITUACIÓ
DEL TEATRE VALENCIÀ, 472.

¿Què passa amb el teatre valencià?, 472. • ¿Té un públic, el teatre valencià?, 474. • ¿Què han fet els autors de teatre valencià?, 477. • ¿És possible una empresa de teatre valencià?, 480. • ¿Què pot fer-se pel teatre valencià?, 482. • Nota complementària, 485.

CONTRA EL NOUCENTISME, 493.

PRÒLEG, 495.

INTRODUCCIÓ A LA POESIA DE JOAN SALVAT-PAPASSEIT, 498.

INTRODUCCIÓ A LA POESIA DE SALVADOR ESPRIU, 540.

1, 540. • 2, 548. • 3, 553. • 4, 564. • 5, 571. • 6, 581. • 7, 588.

NOTES PER A UNA INTRODUCCIÓ A L'ESTUDI
DE JOSEP PLA, 597.

1, 597. • 2, 603. • 3, 609. • 4, 615. • 5, 620. • 6, 626. • 7, 632. • 8, 638. • 9, 644.

LA POESIA DE VICENT ANDRÉS ESTELLÉS, 651.

1, 653. • 2, 656. • 3, 660. • 4, 663.

LA LITERATURA CATALANA DE LA
POSTGUERRA, 665.

Llengua i literatura, 667. • Paradoxa d'una vitalitat, 669. • D'altres incerteses, 671. • Coda per a suspicacions, 674.

L'AVENTURA DEL LLIBRE CATALÀ, 675.

«Saber llegir», 678. • Dificultats de mercat, 680. • Precisions sobre la Decadència, 683. • Escriure i publicar, 686. • El poble, client passiu, 689. • Importància del dialecte, 692. • Aparició de l'editor, 694. • Gramàtica i eficàcia, 697. • Esquema d'una trajectòria, 700. • Les altres preparacions, 704. • Els savis i els rics, 707. • Apartat sobre la barcino, 710. • Mort i resurrecció: provisionals, l'una i l'altra, 712. • Els feliços 60, 715. • Tiratges, i anar tirant, 719.

APÈNDIX

NOTES EXPLICATIVES I MATERIALS COMPLEMENTARIS
per Antoni Furió i Josep Palàcios

Introducció, 723. • Procedència dels textos d'aquest cinquè volum, 727. • Notes a la història literària, 730. • Materials complementaris, 799.